

حکمرانی نظام آموزش‌های دریایی در استان‌های ساحلی

علیرضا عالی‌پور^۱

دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۱/۳۰

پذیرش مقاله: ۱۴۰۱/۰۳/۱۲

چکیده

کشور دریایی ایران در برنامه‌های توسعه کوتاه‌مدت و بلندمدت به اجرای حکمرانی دریامحور نیاز دارد. یکی از مهمترین عرصه‌ها برای حکمرانی دریامحور، نظام آموزش‌های دریایی است. پژوهش‌ها نشان می‌دهد که در راستای تقاضا برای نظام آموزشی کارا، سیاستگذاران آموزشی به طراحی و توسعه الگوهای حکمرانی و اغلب تحول‌یابنده‌ای از مؤسسات آموزشی مبادرت ورزیده که علاوه بر مباحث آموزشی، کارکرد اجتماعی - اقتصادی آموزش را نیز مورد توجه قرار دهد. از طرفی با بررسی وضعیت حکمرانی نظام آموزشی ایران، مشخص می‌شود که تصدی امور مربوط به حوزه‌های آموزش عمومی، آموزش عالی و آموزش پزشکی هر کدام به وزارتخانه‌ای واگذار شده است؛ این موضوع (یعنی نبود یکپارچگی در حکمرانی نظام آموزشی) در جای خود به بررسی دقیق نیاز دارد؛ چرا که در بسیاری از کشورهای دنیا چنین جداسازی دیده نمی‌شود. اما متأسفانه مسئله نظام آموزش‌های دریایی بین چند وزارتخانه انجام می‌شود. پژوهشگر در نظر دارد ضمن مطالعه حکمرانی نظام آموزشی در کشورهای گوناگون، به منظور اهمیت نظام آموزش دریایی، راهکارهای اجرای حکمرانی نظام آموزش دریایی در استان‌های ساحلی را ارائه کند. این پژوهش مطالعه‌ای کیفی است که با برخورداری از نظر خبرگان، ابعاد حکمرانی نظام آموزش‌های دریایی استان‌های ساحلی مشخص شده و متناسب با ابعاد گوناگون، پیشنهادات لازم ارائه خواهد شد.

واژگان کلیدی: حکمرانی، نظام آموزش دریایی، استان‌های ساحلی.

۱. دانشیار، مدیریت آموزشی، دانشگاه علوم دریایی امام خمینی (ره)، نوشهر، ایران.

مقدمه

«امروز هم دریا مثل صدسال پیش است، اهمیت دارد؛ اهمیت دریاها کم نشده است؛ بلکه بیشتر هم شده است. در گذشته هم همین‌جور بوده، کشورهای که توانایی دریانوردی بیشتری داشتند، بیشتر از دیگران توانستند در دنیا دست و پایشان را باز کنند و قدرت خودشان را گسترش بدهند و از این گسترش نیرو در مناطق جغرافیایی عالم برای تقویت قدرت خودشان در داخل استفاده کنند (امام خامنه‌ای «مدظله‌العالی»، ۱۳۸۹، بیانات). ازسوی دیگر با نگاهی به اسناد بالادستی می‌توان به درک جایگاه نظام آموزش علوم دریایی پی برد. برابر بررسی‌ها یکی از اسناد آموزشی در حوزه دریا، تهیه سند راهبردی توسعه آموزش عالی کشور در حوزه علوم و فنون دریایی و اقیانوسی با هدف تعیین چشم‌اندازهای آینده بخش آموزش عالی کشور در این حوزه است که در سال ۱۳۹۲ در دانشگاه علوم دریایی امام خمینی (ره) نوشهر رونمایی شد و به‌عنوان یک اقدام مؤثر در راستای حکمرانی نظام آموزش‌های دریایی است. ازسوی دیگر برابر بررسی‌ها در نظام آموزش ایران، کمترین دانشجویان و به‌عبارتی کمترین تعداد رشته‌های تحصیلی، مربوط به حوزه علوم دریایی است که متأسفانه در استان‌های ساحلی ایران به‌ویژه در سواحل جنوب ایران کاملاً مشهود است. به‌عبارتی مسئله مهم که جای تأمل دارد، بحث نظام آموزش دریایی از مهد کودک تا آموزش عالی در یکی از حساس‌ترین و با اهمیت‌ترین منطقه ایران (سواحل مکران) است.

دوره‌های گوناگون پیشرفت اقتصادی، صنعتی، علمی و فناوری و حتی پیشرفت بشر در عرصه هوافضا در اهمیت حوزه‌های دریایی و اقیانوسی خللی ایجاد نکرده است. کشورهای پیشرفته با سرمایه‌گذاری‌های کلان آموزشی و پژوهشی در علوم انسانی دریا، علوم زیستی و غیر زیستی و مهندسی دریا، در عمل منابع اقیانوسی را یا در اختیار دارند و یا برای در اختیارگرفتن آنها برنامه‌ریزی می‌کنند. کشورهای در حال توسعه از نظر توجه به علوم و فنون دریایی و اقیانوسی به گروه‌های گوناگون تقسیم شده‌اند. دسته‌ای با علم بر اینکه اقیانوس‌ها در توسعه آینده آنها اهمیت ویژه‌ای دارد، سرمایه‌گذاری‌هایی را در این زمینه شروع کرده و در حال انتقال فناوری به کشورهای خود هستند. دسته دیگر روش‌های سنتی استفاده از دریا و اقیانوس را ادامه داده، ضمن اینکه با تفاوت‌هایی اقیانوس‌شناسی جدید را نیز مد نظر دارند و بالاخره گروه سوم که روش‌های سنتی آنها نیز رو به زوال است و مناطق ساحلی آنها روز به روز کم‌جمعیت‌تر و فقیرتر می‌شود. با نگاه به سواحل جمهوری اسلامی ایران و به‌ویژه سواحل مکران، به‌منظور گذر از رویکرد توسعه‌ای

خشکی‌محور به رویکرد متوازن خشکی و دریامحور و تبدیل دریا به محور توسعه، اولین نیاز توسعه پایدار دریامحور، سرمایه‌گذاری در نظام تربیت و آموزش جامعه دریایی است. به عبارت دیگر مهمترین عامل توسعه پایدار دریامحور در استان‌های ساحلی ایران و همچنین ایجاد تفکر دریایی بین جمعیت ساحل‌نشین، توسعه کمی و کیفی نظام تربیت و آموزش در حوزه دریا در سواحل است.

خبرگان علوم تربیتی معتقدند که اندیشه‌ها می‌تواند زندگی را تغییر دهد و از میان همه عواملی که در گذشته تکامل انسان را سبب شده، ذهن او بوده است (متقی‌فر، حسین خانی و ضرابی، ۱۳۷۹). اینکه چرا در مناطقی از کشور توسعه به معنای واقعی اتفاق نمی‌افتد، بایی در فرایند تعلیم و تربیت آن و به عبارتی در اندیشه مردمان آن منطقه جستجو کرد. تعلیم و تربیت می‌تواند رشد همه‌جانبه افراد جامعه را فراهم کند و به‌طور کلی پرورش استعداد‌های فردی و تحکیم پایه‌های زندگی جمعی، گسترش آرمان‌های نظام اسلامی و ایجاد تفاهم میان افراد، در سایه تعلیم و تربیت صورت می‌گیرد. نظام تعلیم و تربیت در فرهنگ اسلامی، رسالت پرورش انسان‌های مؤمن، آگاه، تفکر، خلاق، متخلّق و آزاداندیش را برعهده دارد، تا بتواند بر اساس معرفت و بصیرت در مسیر عبودیت الهی گام نهاده و تا مرز خَلِيفَةُ‌اللّٰهِ پیش روند. همچنین نتیجه فرایند تربیت، آماده‌شدن افراد جامعه برای تحقق آگاهانه و اختیاری مراتب حیات طیبیه در همه ابعاد در مسیر قرب الی‌الله است. بر این اساس می‌توان هدف کلی جریان تربیت را آمادگی متریبان برای تحقق آگاهانه و اختیاری مراتب حیات طیبیه در همه ابعاد برشمرد. در واقع می‌توان گفت، پیشرفت و توسعه هر کشور بدون تردید وابسته به میزان و چگونگی توسعه نظام تعلیم و تربیت آن کشور است (باقرزاده، ۱۴۰۰). در همین راستا تقویت نظام تعلیم و تربیت با محوریت دریا یا به عبارتی نظام آموزش دریایی در سواحل ایران یک الزام برای توسعه استان‌های ساحلی است که بسترساز حرکت به سمت توسعه پایدار دریامحور در ایران است. ایران ظرفیت‌های بی‌شماری در حوزه دریا دارد و این کشور دریایی، نیازمند اجرای حکمرانی دریامحور است که یکی از الزامات اساسی در حکمرانی دریامحور، نظام آموزش‌های دریایی کشور به‌ویژه در استان‌های ساحلی است. خبرگان دانشگاهی معتقدند که فرباخشی‌بودن حوزه آموزش و پیچیدگی قابل ملاحظه آن و کارآمدی نظام حکمرانی این حوزه، به کارآمدی مؤلفه‌ها و عناصر متفاوتی بستگی دارد. حکمرانی نظام آموزش دریایی به دلیل پیچیدگی ابعاد محیطی دریا، از جایگاه خاصی نسبت به دیگر علوم دارد. به عبارت

دیگر دانش دریایی در لبه مرز دانش بشری قرار دارد که برای تأثیرگذاری در توسعه همه‌جانبه، کشور نیازمند سرمایه‌گذاری در حکمرانی نظام دانشی، آموزشی و پژوهشی حوزه دریا است. پیشرفت پایدار دریامحور نیازمند زیست‌بوم تعلیم و تربیت دریایی متناسب با افراد منطقه و هم‌چنین جامعه دریایی است. محقق در نظر دارد ضمن بررسی مفاهیم تربیت و آموزش در حوزه دریا ابعاد حکمرانی نظام آموزش عالی را مورد بررسی قرار دهد.

مبانی نظری و پیشینه تجربی

حکمرانی نظام آموزشی

حکمرانی دربردارنده نهادها، فرایندها و قواعدی است که برنامه‌ریزی، سازماندهی، بسیج منابع و امکانات، هدایت، اجرای تصمیمات و کنترل نتایج یا به‌عبارتی مدیریت جامعه در حوزه‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را بر عهده دارد (تراب‌زاده و ایمانی، ۱۴۰۰: ۶۰ - ۹). حکمرانی مشخص می‌کند قدرت چگونه اعمال می‌شود، تصمیم‌های تأثیرگذار بر جامعه چگونه اتخاذ می‌شود و منافع گوناگون با چنین تصمیم‌هایی چگونه هماهنگ می‌شود (دباغ و نفری، ۱۳۸۸: ۱۸ - ۳). این پدیده، موضوعی میان‌رشته‌ای و همواره بین شاخه‌هایی از حقوق، جامعه‌شناسی، مدیریت، اقتصاد و علوم سیاسی در جریان است و به‌دلیل اهمیت نظام آموزشی در هدایت جوامع به سمت تعالی، امروزه بحث حکمرانی آموزشی مطرح است. دگرگونی‌های پدیدآمده در زمینه علم و فناوری، ضمن اینکه افق‌های نوینی را فراروی خدمات گوناگون گشوده، مسئولیت‌های جدیدی را نیز برای نظام آموزشی کشور ایجاد کرده است. این دگرگونی‌ها به یک مفهوم به‌معنای پدیدآمدن نقش‌های جدید و متفاوت برای بخش عمومی و به‌طور خاص برای دولت تلقی می‌شود که در معنای جدید، حکمرانی خوب دولتی تلقی می‌شود (کلی^۱، ۲۰۱۶).

در چارچوب نظام آموزش عالی، اصطلاح حکمرانی به ابزاری اشاره می‌کند که توسط آن دانشگاه‌ها و دیگر مؤسسات آموزش عالی سازماندهی و مدیریت می‌شود. کارگروه آموزش عالی و اجتماع در سال ۲۰۱۶ حکمرانی نظام آموزش عالی را به‌عنوان تمهیدات رسمی و غیررسمی تعریف کرد که به مؤسسات آموزش عالی اجازه می‌دهد تا تصمیم‌گیری کنند و بر اجرای صحیح این تصمیمات و سیاست‌ها نظارت مستمر داشته باشند. در حالی که تشریفات حکمرانی آموزش

1. Kelly, R.

عالی امری رسمی و صریح است، معادلات غیررسمی آن به قوانین نانوشته‌ای مربوط می‌شود که حاکی از ارتباطات افراد در مؤسسات آموزش عالی با یکدیگر است. اصطلاح حاکمیت دانشگاه به تمام ساختارها، فرایندها و فعالیت‌هایی اطلاق می‌شود که در برنامه‌ریزی و هدایت مؤسسات آموزش عالی و افراد شاغل در آنها نقش دارند. از آنجا که حاکمیت درباره بیان منافع و تحقق هدف است، آنچه در حاکمیت آموزش عالی اهمیت به‌سزایی دارد، سطوح داخلی و خارجی این حاکمیت است.

غفلت حکمرانی در نظام آموزش علوم دریایی

در بسیاری از کشورها حکمرانی آموزش عالی به یکی از اولویت‌های اصلی تبدیل شده است (موناویر و همکاران^۱، ۲۰۱۹: ۲۷۲ - ۲۵۰). شواهد حاکی است که اصول حکمرانی خوب در دانشگاه‌های جهان سوم تنها در غالب شعار باقی مانده است و در عمل هیچ یک از آثار بکارگیری آن در عرصه دانشگاه و جامعه مشهود نیست (کاوفلدت^۲، ۲۰۱۹). از دیدگاه بسیاری از صاحب‌نظران نظام فعلی آموزش عالی ایران پاسخگوی مطالبات و خواسته‌های ذی‌نفعان نیست و در ساختار حکمرانی نقاط ضعف بسیاری دارد (قربانیان، قهرمانی و ابوالقاسمی، ۱۴۰۰: ۷۹ - ۵۱). هم‌چنین در نظام آموزش دریایی ضعف حکمرانی کاملاً مشهود است؛ چنانچه در متن بیانیه گام دوم یکی از منابع استفاده‌نشده در چهل سال اول انقلاب بحث دریا و سواحل طولانی آن است اولین الزام توسعه آموزش‌های دریایی است. بر اساس سند چشم‌انداز توسعه بیست‌ساله، هدف این است که در افق ۱۴۰۴ ایران را به کشوری توسعه‌یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه آسیای جنوب غربی تبدیل کرد که نظام آموزشی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. حال اینکه با وجود نزدیک شدن به پایان این بازه بیست‌ساله، بررسی‌های اولیه نشان از آن دارد که چالش‌ها و بحران‌های گوناگونی نهاد آموزش عالی کشور را تحت تأثیر قرار داده و در برخی موارد ادامه حیات آن را به‌خطر انداخته است. در این میان جایگاه نظام آموزش دریایی به‌دلیل دسترسی کشور به آبهای آزاد جهان نیازمند توجه ویژه است؛ به‌عبارت دیگر سرمایه‌گذاری در نظام آموزش دریایی سبب تأثیرگذاری در دیگر علوم است و سبب توسعه همه‌جانبه کشور می‌شود؛ اما متأسفانه دریا و به‌دنبال آن حکمرانی نظام آموزش دریایی مورد غفلت واقع شده است که با تأمل در تدابیر مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) این موضوع بیش از پیش مشهود است؛ در کشور ما در طول سالیان

1. Munawir, M., Raharjo, K., Djalil, M., Syahputra, H., Muslim, B. and Adam, M.
2. Kauffeldt, A.

دراز، به مسئله دریانوردی بسیار بی‌احترامی و بی‌اهتمامی شده است؛ یعنی ما آن مردمی هستیم که وقتی در یک مرز به آب رسیدیم متوقف شدیم؛ برخلاف ملت‌هایی که وقتی به آب رسیدند، آب برایشان با خشکی یکی بود. خیلی از اروپاییان وقتی به آب دریاهایشان رسیدند پایشان را در قایق‌هایشان گذاشتند و مثلاً تا هندوستان آمدند، یعنی آب‌وخاک هیچ فرقی نداشته است. شما ببینید چه تفاوتی ایجاد می‌کند، یعنی وقتی که آب و خاک برای ملتی فرق نکند، پنج قرن، شش قرن، هفت قرن از ملت‌های دیگر جلوتر خواهد افتاد. یعنی به دریا که رسید، پایش را به دریا می‌گذارد و حرکت می‌کند؛ ما نه، ما وقتی به دریا رسیدیم همانجا متوقف شدیم، ماندیم تا آنهایی که دریاها را تصرف کردند بیایند و دریای ما را هم تصرف کنند و وارد خشکی ما هم بشوند؛ این‌طور شده دیگر، جزیره هرمز، بندرعباس و بوشهرمان - در طول همین مرزها که در دست شماست - مدتها در دست بیگانه‌ها بود (امام خامنه‌ای^(مدظله‌العالی)، ۱۳۸۶، بیانات).

حکمرانی دریامحور

در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی تمدن‌سازی، نقطه اصلی در فصل جدید زندگی جمهوری اسلامی ایران بیان شده است. از سوی دیگر بر استفاده از ظرفیت‌های مورد غفلت واقع شده از جمله دریا تأکید شده است. اهمیت بهره‌برداری از دریا و منافع آنها در جوامع بشری همواره مطرح بوده است و در آیات و روایات متعددی در آموزه‌های دینی نیز مورد تأکید قرار گرفته است. با توجه به تحولات رو به رشد بشری در زمینه ابزار استفاده در تحرک و جابجایی در دریا، تولید و کسب تجربه و دانش و به‌کارگیری ابزارهای گوناگون به‌منظور بهره‌برداری از منابع طبیعی دریایی اعم از معدنی و غذایی به‌سرعت توسعه یافته است. افزایش برد فاصله‌گرفتن از سواحل و امکانات سفر به دیگر سرزمین‌ها برای ایجاد ارتباط بین جوامع بشری و بهره‌گیری از منابع افراد را در سطح کره زمین فراهم ساخته است؛ بنابراین در راستای توسعه تمدن اسلامی دریا ظرفیت لازم در این زمینه را دارد که نیازمند مدیریت مطلوب به‌منظور استفاده از همه ظرفیت‌های دریایی کشور است که از آن به‌عنوان حکمرانی دریامحور یاد می‌شود. به‌طور کلی می‌توان گفت حکمرانی خوب برای دریا، مدیریت اقتصادی، فرهنگی، علمی، سیاسی و اجتماعی منابع دریایی کشور برای رسیدن به اهداف کلان توسعه پایدار در گام دوم انقلاب است (عالی‌پور، ۱۳۹۸). دریاها به‌عنوان دارایی مشترک شناخته می‌شود که همه از آن آزادانه استفاده کنند. با این حال، مفاهیم رقابتی در بین کشورها به سلطه بر دریاها منجر شد. با ظهور دولت‌ها و شکل‌گیری ائتلاف‌های جدید، تعادل بیشتر بین

قدرت‌های دریایی و تغییر توجه به بهره‌برداری اقتصادی از منابع اقیانوسی، تمایل به‌طور محسوسی به‌سمت ایجاد حکمرانی دریایی و اقیانوسی حرکت کرد. «حکمرانی اقیانوس‌ها»، مفهومی است که مدیریت پایدار و فراگیر را در عرصه دریاها در بر می‌گیرد؛ این نشان‌دهنده کاربرد هنجارها و ابزارهای متفاوت برای پیشبرد اهداف گوناگون در اداره اقیانوس‌ها است و به‌ویژه به تقویت همکاری بین دولت‌ها و ملت‌ها و مؤسسات متعددی نیاز دارد که در فعالیت‌های دریایی شرکت می‌کنند. حکمرانی اقیانوسی به هیچ‌وجه شامل یک منطقه محدود نیست، این امر بر اهمیت همکاری بین‌رشته‌ای و میان‌رشته‌ای گوناگون پژوهشی مانند حقوق و جغرافیای انسانی، علوم اجتماعی و علوم طبیعی تأکید می‌کند.

پیشینه تجربی

به‌رغم تأکید مکرر مقام معظم رهبری در زمینه جایگاه دریا در کشور و هم‌چنین سرمایه‌گذاری کشورهای توسعه‌یافته در حوزه دریا، متأسفانه پژوهش‌ها در حوزه حکمرانی دریایی و به‌ویژه حکمرانی نظام آموزش دریایی بسیار اندک است؛ اما پژوهش‌هایی در حوزه حکمرانی نظام آموزش و پرورش و حکمرانی نظام آموزش عالی در دانشگاه‌ها انجام شده که نمونه‌ای از آن به‌شرح ذیل است:

در رابطه با حکمرانی نظام آموزشی کشور در راهبردهای کلان نقشه جامع علمی و هم‌چنین سند تحول بنیادین آموزش و پرورش به مسئله ساختارها و اصلاح آنها در نظام آموزشی پرداخته شده است ازجمله:

راهبرد کلان ۱ نقشه جامع علمی کشور: اصلاح ساختارها و نهادهای علم و فناوری و انسجام‌بخشیدن به آنها، تعیین حدود مدیریت و مالکیت فکری در حوزه‌های علم و فناوری
راهبرد کلان ۶: تحول و نوسازی نظام تعلیم و تربیت اعم از آموزش و پرورش و آموزش عالی
سیاست‌های کلی علم و فناوری: بهینه‌سازی عملکرد و ساختار نظام آموزشی و تحقیقاتی کشور، ساماندهی و تقویت نظام‌های نظارتی، ارزیابی، اعتبارسنجی و رتبه‌بندی در حوزه‌های علم و فناوری،

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی: بررسی وضعیت حکمرانی آموزش عالی ۱۰ کشور دنیا از نظر مؤلفه‌های ساختار اداری، تأمین مالی و ارزیابی و تضمین کیفیت و ارائه رویکردهای سیاستی پرداخته است، براساس بررسی انجام‌شده شش کشور (فرانسه، انگلستان، کره جنوبی،

ژاپن، چین و هلند) از ۱۰ کشور بررسی شده ساختاری دارند که دولت مرکزی نقش اصلی در حکمرانی آموزش عالی را برعهده دارد؛ البته این نقش بیشتر در مقام سیاست‌گذاری کلان و تنظیم‌گری این حوزه نمایان است و سیاست‌ها و برنامه‌های اجرایی اغلب توسط مؤسسه‌های آموزش عالی پیگیری می‌شود. از سوی دیگر در چهار کشور (آلمان، استرالیا، امریکا و کانادا) شاهد ساختاری هستیم که ایالت‌ها و دولت‌های محلی مسئولیت آموزش عالی را برعهده دارند؛ بنابراین به‌طور کلی درباره مؤلفه‌های مورد بررسی در حکمرانی نظام‌های آموزش عالی کشورهای مورد مطالعه و سازوکارهای آنها برای اداره‌کردن، تأمین مالی و ارزیابی و تضمین کیفیت، باید به این نکته اشاره شود که هر کشور باتوجه به ساختار سیاسی و تقسیمات سیاسی خود اقدام به شکل‌دهی و تنظیم ساختار و چگونگی ارتباط مؤلفه‌های مطرح‌شده در حوزه آموزش عالی کرده است که به بروز تفاوت‌ها و شباهت‌هایی میان کشورها شده است. همچنین علاوه بر این، سنت‌های دانشگاهی و شیوه حکمرانی شکل‌گرفته براساس آن، عامل دیگری است که بر کارکرد کلی نظام آموزش عالی تأثیرگذار است و هنگام تجزیه و تحلیل باید در نظر گرفته شود.

خانا^۱ در پژوهشی به ارائه چارچوب مفهومی برای دستیابی به حکمرانی خوب در مؤسسات آموزش از راه دور پرداخت. هدف اصلی این پژوهش ارائه الگویی برای استقرار حکمرانی خوب در مؤسسات آموزشی از راه دور بود. یافته‌ها حاکی است که چارچوب حکمرانی خوب شامل هفت اصل اساسی؛ عملکرد، شفافیت، پاسخگویی، مشارکت، رهبری، جهت‌همانگی و انصاف است (خانا، ۲۰۱۷: ۳۵ - ۲۱).

نتیم و همکاران^۲ در پژوهشی به بررسی ساختارهای حکمرانی خوب و پاسخگویی عمومی در نظام آموزشی متوسطه پرداخت. هدف این پژوهش بررسی ساختارهای حکمرانی خوبی بر پاسخگویی عمومی در نظام آموزشی متوسطه است. یافته‌ها حاکی است که کیفیت کمیته حسابرسی، تنوع هیئت مدیره، استقلال فرماندار و حضور کمیته حکومتی با حکمرانی خوب آموزشی در انگلستان ارتباط دارد (نتیم و همکاران، ۲۰۱۷: ۱۱۸ - ۶۵).

1. Khanna, P.

2. Ntim, C. G., Ntim, C. G., Soobaroyen, T., Soobaroyen, T., Broad, M. J., & Broad, M. J.

روش پژوهش

این پژوهش مطالعه کیفی است؛ جامعه آماری شامل خبرگانی از حوزه نظام آموزش دریایی است که علاوه بر داشتن تخصص دریایی، در امور حکمرانی و سیاست‌گذاری نیز صاحب‌نظر بوده و در سازمان‌های دریایی سابقه کاری دارند؛ هم‌چنین حداقل پنج‌سال سابقه فعالیت‌های اجرایی در استان‌های ساحلی ایران داشته‌اند که به تعداد ۱۵ نفر انتخاب شدند. پژوهشگر به روش نمونه‌گیری هدفمند تا اشباع داده‌ها به‌صورت مصاحبه نیمه‌ساخته‌یافته به بررسی ابعاد حکمرانی نظام آموزش علوم دریایی در استان‌های ساحلی ایران پرداخت و در مصاحبه نهم به اشباع رسید. متن مصاحبه‌ها در فرایند تحلیل مضمون قرار گرفت. مضمون‌ها بر ارزش‌ترین واحدهایی است که در تجزیه و تحلیل محتوا باید مدنظر قرار گیرد. منظور از مضمون‌ها معنای خاصی است که از یک کلمه یا جمله یا پاراگراف گرفته می‌شود. مضمون‌های شناسایی‌شده منتج از مصاحبه‌ها که با محوریت حکمرانی و نظام آموزش دریایی بود، شبکه‌ای از مضمون‌ها در حوزه حکمرانی نظام آموزش دریایی را تشکیل داد.

یافته‌های پژوهش

گزاره‌های کلامی مصاحبه‌شوندگان مورد مطالعه قرار گرفت، مطالب پوششی ادغام، اشتراک مشخص و مفاهیم جدید استخراج شد که مضمون‌های استخراج‌شده به شرح ذیل است.

جدول ۱. شبکه مضمون‌ها

مضمون‌های فرعی	مضمون اصلی	نشانه‌گر
برای توسعه نظام آموزش دریایی، مسئله بسیار اساسی، بحث راه‌اندازی مدارس دریایی در ایران است؛ به‌عبارتی برای ایجاد نگرش دریایی در جامعه نیازمند سرمایه‌گذاری در آموزش‌های پایه هستیم؛ کشور دریایی ایران نیازمند گسترش مدارس دریایی است.	مدارس دریایی	۴۰۲-۱
داشتن تفکر دریایی نقش مهمی در خلق تصمیم در حوزه دریا دارد؛ به‌عبارتی علاوه بر کسانی که در حوزه دریا مسئول هستند، برای تصمیم‌گیری در حوزه دریا، تفکر دریایی خانواده‌ها و نظام آموزشی نیز مؤثر است.	معرفت‌شناختی دریایی	۴۰۲-۲

ادامه جدول ۱. شبکه مضمون‌ها

نشانگر	مضمون اصلی	مضمون‌های فرعی
۴۰۲-۳	خدمت‌محوری نظام آموزش دریایی	نظام آموزش دریایی به منظور عملیاتی‌شدن در فرایندهای حرکت به سمت توسعه همه‌جانبه جامعه نیازمند تعامل و ارتباط نزدیک با جامعه است. به عبارت دیگر مسئولیت مدنی آموزش‌های دریایی در حکمرانی نظام آموزش دریایی نقش بسیار اساسی دارد.
۴۰۲-۴	زیست‌بوم دریایی	از دوران کودکی تا دانشگاه باید تأکید ویژه بر ابعاد تربیت دریایی شود. تربیت دریانورد می‌تواند از مهدکودک‌هایی که فرهنگ دریا را ترویج می‌کنند شروع شده و در مدرسه‌ها، هنرستان‌ها و دبیرستان‌های دریایی و تا دانشگاه‌های علوم دریایی ادامه یابد.
۴۰۲-۵	ساختار منسجم ارائه آموزش‌های دریایی	همه سازمان‌های دریایی باید استاندارد جهانی آموزش‌های علوم دریایی را رعایت کنند؛ داشتن نگاه جامع به آموزش‌های دریایی، نیازمند ساختار منسجم برای ارائه آموزش‌های دریایی است.
۴۰۲-۶	مساله شناسی در حوزه دریا	دانش دریایی بسیار پیچیده است. برای کاربردی‌شدن آن در محیط عمل و تأثیرگذاری در فرایندهای حکمرانی دریامحور باید به سمت آموزش‌های دریایی پژوهش‌محور حرکت کرد.
۴۰۲-۷	یادگیری دانش دریایی، یادگیری فراگیرمحور	به منظور کم کردن فاصله بین آموزش‌های دریایی با محیط عمل و هم‌چنین افزایش آگاهی شهروندان از دریا، باید در آموزش فراگیران دانش دریایی یادگیری مشارکتی، پروژه‌ای و حرکت از سمت معلوم به مجهول را عملیاتی کرد؛ به عبارت افراد علاقه‌مند به دریا و کار در محیط دریا باید نظام آموزش دریایی فراگیران را تدوین کنند.
۴۰۲-۸	شناسه‌های اخلاقی نسبت به دریا	اگرچه همگان به پیروی از غربی‌ها از اصطلاح حکمرانی خوب استفاده می‌کنند، اما حکمرانی خوب برای نظام آموزش دریایی همان داشتن شناسه‌های اخلاقی نسبت به حرفه دریانوردی است. ما به‌طور معمول اخلاق حرفه‌ای را چنین تعریف می‌کنیم که افراد در مشاغل خود کنش و واکنش‌های اخلاقی پذیرفته از سوی سازمان‌های مرجع را رعایت کنند؛ بنابراین حرفه دریانوردی اخلاقیات کاری ویژه خود را دارد و نظام آموزش دریایی نقش اساسی در ایجاد شناسه‌های اخلاقی فراگیران دارد.
۴۰۲-۹	استانداردسازی آموزش‌های دریایی	دریا عرصه بین‌المللی است؛ بنابراین استانداردسازی آموزش‌ها در راستای ایجاد فهم مشترک در سطح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی مهم است.

ادامه جدول ۱. شبکه مضمون‌ها

نشانگر	مضمون اصلی	مضمون‌های فرعی
۴۰۲-۱۰	ایجاد وابستگی و دلبستگی مردم به دریا	کشورهایی که حکمرانی دریامحور دارند، فرزندان آنان نیز به دریا دلبستگی و وابستگی دارند؛ به عبارت دیگر آنان سازگار با دریا هستند، زندگی در دریا را دوست دارند که می‌توان علت اصلی آن را آموزش دانست.
۴۰۲-۱۱	آموزش فرهنگ دریایی	یکی از مهمترین ویژگی‌های فرهنگ این است که فرهنگ آموخته می‌شود. ازطرفی فرهنگ دریایی الگوواره‌ای است که جوامع دریایی برای زیستن دارند؛ یعنی مجموعه صفات رفتاری، اجتماعی و اکتسابی یک جامعه دریایی بوده که نشان‌دهنده سازگاری افراد جامعه با دریا است. مردم دارای فرهنگ دریایی، با دریا خوپذیرند، با دریا بزرگ شده و زندگی آنان با دریا عجین شده است. تفکر دریایی داشته و رفتار برخاسته از زیست‌بوم دریا از خود نشان می‌دهند. پایه‌های رفتارهای انسانی جوامع دریایی، همان ارزش‌ها و باورها و اعتقادات آنان نسبت به دریا است. نظام آموزش دریایی نقش اساسی در ایجاد تغییر سبک زندگی مردم به سمت دریا دارد.
۴۰۲-۱۲	مسئولیت مدنی	نظام آموزش دریایی باید در رابطه با تمام ذی‌نفعان خود در درون نظام آموزشی و خارج از آن رویکرد مسئولیت‌محوری داشته باشد. به عبارت دیگر نیازهای جامع دریایی باید توسط نظام آموزشی دریایی تأمین شود.
۴۰۲-۱۳	آموزش‌های دریایی پایدارمحور	در کشورهایی که به دریا راه دارند، توسعه پایدار، توسعه دریامحور است؛ به عبارت دیگر کشورهای که با دریا ارتباط دارند؛ از دریا به‌عنوان مؤلفه اصلی در توسعه پایدار استفاده می‌کنند؛ بنابراین نظام آموزش دریایی باید توسعه پایدار دریامحور را در برنامه‌های آموزشی اجرا کند.
۴۰۲-۱۴	یکپارچگی نهادهای آموزش دریایی	باید بین آموزش‌های دریایی، از مدارس دریایی تا دانشگاه‌های دریایی انسجام منطقی وجود داشته باشد. برای نظام آموزش دریایی صاحب‌نظران حوزه دریا می‌توانند برای سیاستگذاری آموزشی تأثیرگذار باشند. به دلیل پیچیدگی آموزش‌های دریایی، باید صاحب‌نظران جامعه دریایی برای نظام آموزش دریایی از مهد کودک تا تحصیلات تکمیلی برنامه‌ریزی داشته باشند.

ادامه جدول ۱. شبکه مضمون‌ها

مضمون‌های فرعی	مضمون اصلی	نشانهگر
جامعه دریایی اگر به دنبال حل معضلات و چالش‌های خود از روش پژوهش علمی است، باید از رویکرد میان‌رشته‌ای و فرارشته‌ای در آموزش و پژوهش استفاده کند.	رویکرد بین‌رشته‌ای و فرارشته‌ای در علوم دریایی	۴۰۲-۱۵
آموزش‌های دریایی دارای یک ویژگی خاص بوده و آن داشتن صحنه عمل در محیط بین‌الملل برای کاربرد علوم است. به عبارت دیگر آموزش‌های علوم دریایی زمانی اثربخش در محیط عمل خواهد بود که از تفکر بین‌المللی با رویکرد بومی برخوردار باشد.	تفکر سامانمند، جامع و بین‌المللی در نظام آموزشی	۴۰۲-۱۶
دیپلماسی دریایی بخش مهم و جدانشدنی مرادفات بین کشورهای دریایی به شمار می‌رود. به دلیل اهمیت دریا و علوم و فناوری‌های مرتبط با آن، دیپلماسی علوم و فناوری دریایی، نوع جدیدی از دیپلماسی است که نیازمند توجه خاص در حکمرانی دریامحور است؛ دیپلماسی علوم و فناوری دریایی نقش همگرایی بین ملت‌ها را دارد.	دیپلماسی نظام آموزش دریایی	۴۰۲-۱۷
امنیت در دریاها جزء اساسی‌ترین مؤلفه‌ها برای توسعه اقتصادی جامعه به شمار می‌رود؛ به عبارت دیگر امنیت دریاها بستر ابعاد توسعه همه‌جانبه کشور است؛ برای داشتن امنیت و همچنین تولید قدرت نیازمند آموزش‌های امنیت‌آفرین هستیم.	آموزش‌های امنیت‌آفرین	۴۰۲-۱۸

با در نظر گرفتن مضمون‌های به دست آمده از متن مصاحبه با خبرگان جامعه آماری می‌توان فرایندها، مؤلفه‌ها و ابعاد گوناگون نظام آموزش دریایی را مشاهده کرد که هر کدام به نوعی در تعالی حکمرانی دریامحور تأثیرگذار خواهد بود. در مضمون‌ها از فلسفه نظام تعلیم و تربیت در حوزه دریا، ارزش‌ها و معرفت‌شناختی نسبت به جایگاه نظام آموزش دریایی گرفته تا صحنه عملکرد در طیفی بنام علم و عمل را می‌توان استخراج کرد. به عبارت دیگر مهد کودک، مدرسه و دانشگاه در استان‌های ساحلی ایران نیازمند داشتن فلسفه تعلیم و تربیت علوم دریایی است و از سوی دیگر برای مشاهده تأثیر علوم دریایی باید مسئله‌شناسی در حوزه دریا، پژوهش در حوزه دریا، مسئولان مدنی نسبت به دریا و توجه به دیپلماسی علوم و فناوری مورد توجه جدی قرار گیرد؛ چرا که در حکمرانی نظام آموزش دریایی تأثیرگذار است؛ بنابراین می‌توان ابعاد حکمرانی نظام آموزش دریایی در استان‌های ساحلی را در قالب الگویی به شرح شکل شماره ۱ ارائه کرد.

شکل ۱. ابعاد حکمرانی نظام آموزش دریایی در استان‌های ساحلی

برای تأیید روایی الگو، سه نفر از استادان دانشگاه علوم دریایی که صاحب‌نظر در حوزه نظام آموزشی بودند، ابعاد حکمرانی مشخص‌شده در نظام آموزش دریایی را تأیید کردند و برای اعتبار پایایی آن نظرخواهی از مسئولان آموزش و پرورش و دانشگاه‌های استان‌های سیستان و بلوچستان و هرمزگان را پیشنهاد کردند. مسئولان آموزش و پرورش این دو استان نیز اعتبار صوری و محتوای الگو شده را تأیید کردند.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش نشان می‌دهد که به دلیل اهمیت آموزش‌های دریایی در توسعه پایدار دریامحور، کشور دریایی ایران نیامند توجه ویژه به آموزش‌های دریایی در حکمرانی است؛ به عبارت دیگر بنابر دیدگاه صاحب‌نظران دانشگاهی، نهادهای آموزشی ایزاری مهم برای پیشرفت اجتماعی و اقتصادی کشور است و به همین دلیل اولویت اصلی و حساس حکمرانی به‌شمار می‌روند؛ از سوی دیگر آموزش‌های دریا به دلیل اهمیت خاص دریا در پیشرفت جوامع می‌تواند در حکمرانی نظام آموزش دریایی مورد بررسی قرار گیرد. برای جمع‌بندی نتایج پژوهش و اهمیت مسئله حکمرانی نظام آموزش دریایی، به تأمل عمیق نیاز دارد که در فرمایشات فرماندهی معظم کل قوا^(مدظله‌العالی) به شرح ذیل است:

ما هفت صد هشت صد سال سابقه دریانوردی داریم. آن روزی که از بنادر خلیج فارس کشتی‌هایمان به اقصی نقاط آسیا می‌رفت، خیلی از کشورهایی که امروز در دریانوردی تبحر و شهرت پیدا کرده‌اند، اصلاً وجود قابل‌ذکری نداشتند. با این سابقه، با این توانایی‌هایی که ملت ما دارد، با این ذهن خوب، با این هوش سرشار، با این سرانگشتان مهارت‌یاب که جوان‌های ما دارند، مردم ما دارند، ما چرا باید این قدر عقب بمانیم که حالا وقتی یک دستاوردی پیدا می‌کنیم، این‌طور خوشحال شویم؟ در طول این قرن‌ها به ملت ما جفا شده. کی جفا کرده؟ خارجی‌ها جفا کرده‌اند؟ نه. حکمرانان فاسد. من از پرتغالی‌ها یا از هلندی‌ها یا از انگلیسی‌ها که آمدند سواحل و جزایر ما را تصرف کردند، گله نمی‌کنم؛ آنها کشورها و دولت‌هایی هستند که دنبال منافع خودشان بودند و قدرت‌های مادی از این کارها می‌کنند و می‌روند هزاران فرسنگ فاصله از کشورشان دست‌اندازی می‌کنند؛ مگر شبه‌قاره هند را نگرفتند؟ مگر مناطق شرقی‌تر را تصرف نکردند؟ مگر امروز این کارها را در دنیا نمی‌کنند؟ گله از آنها نیست؛ گله از آن قدرت‌های فاسد و خودکامه و فاقد انگیزه و عزم است که نتوانستند حیثیت و آبروی ایران و ایرانی را حفظ کنند تا دشمن بیاید یک روز بندرعباس را، یک روز جزیره هرمز را، یک روز قشم را، یک روز بقیه جزایر را یکی‌یکی از دست این ملت خارج کنند و مدعی هم باشند. این حق ملت ایران نبود.

این تدبیر مهم رهبری نشان‌دهنده نیاز به اهمیت حکمرانی دریامحور در ایران است؛ ازسویی حضور در عرصه دریایی در ایران گرچه فرازهای خوبی داشت، اما در سده‌های اخیر رکود و رخوتی طولانی داشته که این سبب واردآمدن صدمات جبران‌ناپذیری به کشور شده است.

توانمندی در عرصه دریایی بیش از پنج سده است که قدرت جهانی را برای کشورهای پیشرو در این زمینه به‌همراه داشته است. دوره‌های گوناگون پیشرفت اقتصادی، صنعتی، علمی و فناوری و حتی تسلط بر فضا نیز خللی در اهمیت حوضه‌های دریایی و اقیانوسی ایجاد نکرده است. اهمیت حوضه‌های دریایی و اقیانوسی در «ترابری دریایی»، تسلط نظامی، تغییر آب‌وهوا و تولیدات زیستی»، نقش دریاها و اقیانوس‌ها را در آینده بشریت، به نقشی تعیین‌کننده تبدیل کرده است. به‌همین برای سرمایه‌گذاری در آموزش‌های دریایی نیاز اساسی به وجود جوامع دریایی است؛ اگر به‌دنبال احیای تمدن دریایی ایران هستیم باید حکمرانی دریامحور در استان‌های ساحلی را عملیاتی کنیم و بستر آن توسعه نظام آموزش دریایی است؛ در نظام آموزشی جوامع دریایی بحث تغییر رفتار و تکمیل‌شدن مهارت‌ها بسیار حائز اهمیت است؛ به‌عبارت دیگر هدف از آموزش در نظام آموزش علوم دریایی و فرایند طراحی‌شده به‌منظور اصلاح طرز فکر و ایجاد تفکر دریایی، کسب دانش یا مهارت‌های رفتاری از راه یادگیری تجربی برای دستیابی به عملکرد مؤثر در یک فعالیت یا در دامنه‌ای از فعالیت‌های دریایی است؛ بنابراین پیشنهاد می‌شود در راستای عملیاتی‌شدن حکمرانی دریامحور، نظام آموزش علوم دریایی در مرحله اول به‌دنبال دانایی و توانایی دریانوردان، توسعه مهارت‌ها، تقویت نگرش‌ها و رفتار ساحل‌نشینان باشد؛ سپس بقیه آحاد جامعه را مدنظر قرار دهد. تربیت دریایی یعنی سرمایه‌گذاری در رشد همه‌جانبه افراد در مراکز آموزش علوم دریایی از دوران کودکی تا دانشگاه است؛ بنابراین از مهد کودک‌ها، مدرسه‌ها، هنرستان‌ها، دبیرستان‌های دریایی و غیر دریایی تا دانشگاه‌ها باید ترویج‌دهنده فرهنگ دریایی باشند. در همین راستا ایجاد وزارت دریانوردی و آموزش علوم دریایی برای یکپارچگی آموزش‌های دریایی نقش اساسی خواهد داشت. استان‌های ساحلی ایران در جنوب و شمال نیاز مبرم به ایجاد مدرسه دریایی دارند. نوجوانان و جوانان برای اینکه ارتباط معناداری با دریا داشته باشند و تفکر دریایی در آنان شکل بگیرد، باید در مدرسه دریایی تحصیل کنند. حکمرانی نظام آموزش دریایی بستر ساز حکمرانی دریامحور در کشور خواهد شد.

فهرست منابع

- امام خامنه‌ای (مدظله العالی)، **مجموعه بیانات، سخنرانی در دیدار با جمعی از فرماندهان و مسئولان نیروی دریایی ارتش**، ۱۳۸۶/۰۹/۰۹، قابل دسترسی در: www.khamenei.ir
- امام خامنه‌ای (مدظله العالی)، **مجموعه بیانات، سخنرانی در دیدار با جمعی از فرماندهان و مسئولان نیروی دریایی ارتش**، ۱۳۸۹/۰۹/۰۶، قابل دسترسی در: www.khamenei.ir
- باقرزاده، اصغر (۱۴۰۰). **پیام رئیس نخستین همایش ملی تربیت در زیست‌بوم جدید**، تهران: دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی.
- تراب‌زاده، لیلا؛ ایمانی، جاوید (۱۴۰۰). تولید محتوا و سواد رسانه‌ای یاریگران حکمرانی نوین و تاب‌آوری سایبری، **دوفصلنامه علمی دین و ارتباطات**، ویژه‌نامه اول دین، رسانه و سواد رسانه‌ای: ۶۰ - ۹.
- دباغ، سروش؛ نفری، ندا (۱۳۸۸). تبیین مفهوم خوبی در حکمرانی خوب، **فصلنامه مدیریت دولتی**: ۱۸ - ۳.
- عالی‌پور، علیرضا (۱۳۹۸). **حکمرانی دریامحور در گام دوم انقلاب اسلامی**، اولین همایش ملی حکمرانی، دانشگاه عالی دفاع ملی.
- قربانیان، ماریار؛ قهرمانی، محمد؛ ابوالقاسمی، محمد (۱۴۰۰). شناسایی مؤلفه‌های حکمرانی خوب در آموزش عالی ایران، **فصلنامه اندیشه‌های نوین تربیتی**، ۱۷(۱): ۷۹ - ۵۱.
- متقی‌فر، غلامرضا؛ حسین‌خانی، خادی؛ ضرابی (۱۳۷۹). **مبانی فلسفی تعلیم و تربیت**، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).

Kauffeldt, A. (2019). *The Commission for Higher Education in Kenya: A Case Study Regarding the Establishment, Role and Operations on an Intermediary Body in the Higher Education System of a Developing Nation*, A thesis submitted in conformity with the requirements for the degree Doctor of Education Ontario Institute for Studies in Education (Theory and Policy Studies) University of Toronto.

Kelly, R. (2016). *Creative Development: Transforming Education through Design Thinking, Innovation, and Invention*. Brush Education.

Khanna, P. (2017). A conceptual framework for achieving good governance at open and distance learning institutions. *Open Learning: The Journal of Open, Distance and e-Learning*, 32(1), 21-35.

Munawir, M., Raharjo, K., Djalil, M., Syahputra, H., Muslim, B. and Adam, M. (2019). "Dimensions of identity strength and organizational citizenship behavior (OCB) in establishing good university governance and performance of religious ideology-based higher educations". *Journal of Applied Research in Higher Education*, 11(2), 250-272.

Ntim, C. G., Ntim, C. G., Soobaroyen, T., Soobaroyen, T., Broad, M. J., & Broad, M. J. (2017). Governance structures, voluntary disclosures and public accountability: The case of UK higher education institutions. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 30(1), 65-118.